

Tweehonderd jaar Koninkrijk

Een wandeling door de geschiedenis
van het Huis van Oranje-Nassau

ProDemos Huis voor democratie en rechtsstaat

Tweehonderd jaar Koninkrijk

Een wandeling door de geschiedenis van het Huis van Oranje-Nassau

In de jaren 2013–2015 viert Nederland het tweehonderdjarige bestaan van het Koninkrijk. In 1813 kwam er een einde aan de Franse overheersing van Nederland. Twee jaar later werd Nederland officieel een koninkrijk. Deze wandeling voert langs vele locaties die een rol speelden of spelen in de tweehonderdjarige geschiedenis van het koninkrijk: van monumenten via woonhuizen en paleizen naar zalen en gebouwen op of in de omgeving van het Binnenhof. In de zestiende eeuw werd Willem van Oranje door de Spaanse koning Filips II aangesteld als stadhouder van een aantal Nederlandse gewesten. Willem was graaf van Nassau en prins van Orange, dat in Zuid-Frankrijk lag. Het Huis van Oranje zou daarna nog vele stadhouders leveren. Toen Franse troepen in 1795 tezamen met de Bataafse Republiek de Nederlandse grenzen overtrokken, vluchtte de laatste stadhouder Willem V hals over kop naar Engeland. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden moest plaatsmaken voor de Bataafse Republiek. Aan deze republiek kwam in 1806 een einde, toen keizer Napoleon zijn broer Lodewijk als koning van Holland aanstelde. In 1810 werd ons land zelfs ingelijfd bij Frankrijk en gereduceerd tot een Frans departement aan de Noordzee. Na de val van Napoleon streefden de Europese grootmachten naar de vorming van een krachtig bolwerk ten noorden van Frankrijk. Er werd een nieuw land gecreëerd, dat bestond uit de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden (het latere België). En er kwam een Nederlandse koning: Willem I, een telg uit het Huis van Oranje-Nassau.

Paleis Noordeinde met standbeeld van Willem van Oranje (foto: Nationale Beeldbank/Ad Vermeulen).

1 Buitenhof STANDBEELD KONING WILLEM II

Op de hoek van de Hofvijver, schuin voor de Stadhouderspoort, staat een standbeeld van koning Willem II. Tijdens de slag bij Waterloo in 1815 had hij tegen de Fransen gevochten. Hij raakte toen gewond en zijn paard Wexy sneuvelde. Willem was zo aan het beest verknocht dat hij het liet opzetten; vandaag de dag staat Wexy in de Koninklijke Stallen van paleis Noordeinde. Als dank voor zijn inzet bij Waterloo kreeg de kroonprins van de Nederlandse bevolking Paleis Soestdijk aangeboden. In 1816 trouwde hij met Anna Paulowna, de zuster van de Russische tsaar Alexander I. In 1840, een jaar na de Nederlandse erkenning van de onafhankelijkheid van België, volgde hij zijn vader Willem I op als koning der Nederlanden. In 1849 overleed hij.

De Mauritsstoren op de hoek van de Hofvijver en het Buitenhof (foto: Bob Karhof).

5 Noordeinde 68 PALEIS NOORDEINDE

Wappert de koninklijke standaard? Dan bevindt de koning zich op Nederlands grondgebied. Oorspronkelijk stond op deze plek een landhuis uit 1533, dat in 1640 in opdracht van stadhouder prins Frederik Hendrik naar ontwerp van Jacob van Campen ingrijpend werd verbouwd. Hij deed dit voor zijn moeder, Louise de Coligny, de vierde vrouw en weduwe van prins Willem van Oranje. Later, na de inhuldiging van koning Willem I in 1815, vond opnieuw een grootscheepse verbouwing plaats. Van 1817–1840 diende Paleis Noordeinde als winterpaleis voor koning Willem I, later ook voor koning Willem III en koningin Wilhelmina, die hier in 1880 werd geboren. Van 1984 tot 2013 was Noordeinde het werkpaleis van koningin Beatrix. Nu houdt koning Willem-Alexander hier kantoor. De ondertekening van wetten en regeringsbesluiten vindt dikwijls in Paleis Noordeinde plaats. En op Prinsjesdag, de derde dinsdag van september, speelt het paleis een

centrale rol. Vanaf dit punt vertrekt de Gouden Koets met de koning naar de Ridderzaal op het Binnenhof, waar hij de troonrede voorleest. Na terugkomst zwaaien leden van het Koninklijk Huis vanaf het balkon de verzamelde menigte toe. Verder bieden nieuwe ambassadeurs op paleis Noordeinde na hun benoeming in Nederland hun geloofsbrieven aan de koning aan. Ook worden gesprekken met adviseurs doorgaans hier gehouden. Maar de beëdiging van nieuwe ministers vindt plaats in Huis ten Bosch, het woonpaleis van de koning.

2 Binnenhof/Buitenhof MAURITSTOREN

Op de hoek van het Binnenhof staat de Mauritsstoren. Deze toren werd rond 1585 gebouwd in opdracht van prins Maurits, die zijn vader Willem van Oranje als stadhouder was opgevolgd. De hoogte van de toren diende vooral ter vergroting van de stadhouderlijke status, maar bleek later ook een praktisch voordeel te hebben. Zo werd het gebouw in de achttiende eeuw voorzien van een observatorium, van waaruit astronomische waarnemingen konden worden verricht. Aan het begin van de negentiende eeuw kreeg de Mauritsstoren bovendien een optische telegraaf, waarmee razendsnel informatie kon worden verstuurd naar de zuidelijke gewesten van het koninkrijk, die overigens erg ontevreden waren over het beleid van koning Willem I.

6 Noordeinde STANDBEELD WILLEM VAN ORANJE

Graaf Willem van Nassau verkreeg de titel prins van Oranje van zijn neef René van Chalon. Deze stierf kinderloos en liet titel en bezittingen na aan Willem. Orange in Zuid-Frankrijk was al sinds 1163 een prinsdom in handen van het Huis van Chalon. Hier komen ook de spreuk 'Je maintiendrai' en de jachthoorn vandaan, die nog steeds in het wapen van de Oranjes staat. Willem van Oranje-Nassau kennen we vooral als Willem van Oranje. Zijn ruitersstandbeeld staat met de voorzijde naar Paleis Noordeinde. Een dergelijk standbeeld stond echter altijd met de rug naar het paleis waar het bij hoorde: het beeld van Willem van Oranje hoorde oorspronkelijk dan ook niet bij Paleis Noordeinde, maar bij een verdwenen paleis van Willem II aan de andere kant!

3 Kneuterdijk 8 HUIS VAN VAN HOGENDORP

Door de economische malaise en de Franse dienstplicht voor inwoners van Nederland nam de onvrede over het Franse bestuur snel toe. De nederlaag van Napoleon in oktober 1813 bij Leipzig was een teken aan de wand: het was tijd voor een nieuw begin. De Nederlandse orangist Gijsbert Karel van Hogendorp ontwikkelde plannen voor een voorlopige regering. Hij vond dat de Oranjes weer een rol moesten spelen in dit land. Tegelijkertijd schreef hij een ontwerp voor een nieuwe grondwet. Samen met Frans Adam van der Duyn van Maasdam en Leopold van Limburg Stirum vormde hij een soort driemanschap dat in stilte de machtsovername voorbereidde. Zijn huis stond op deze plek.

4 Kneuterdijk 20–22 PALEIS KNEUTERDIJK

Dit voormalige stadspaleis werd in 1716 gebouwd als woonhuis in opdracht van een graaf. In 1816 kwam het gebouw in koninklijk bezit; het was een huwelijksgeschenk voor kroonprins Willem II en Anna Paulowna. Het werd in de jaren 1817–1820 uitgebreid tot een modern paleis. Er kwam een grote balzaal, waar onder meer grote feesten en muzikale soirees werden gehouden. De plaquette in de muur herinnert aan het overleg tussen koning Willem II en zijn adviseurs over de herziening van de grondwet in 1848, dat in dit gebouw plaatsvond. De macht van de koning werd ingeperkt en het parlement kreeg meer te zeggen. In dat jaar werd ook de zogenoemde ministeriële verantwoordelijkheid ingevoerd. De grondwet van 1848 is geschreven door de liberale politicus Johan Rudolph Thorbecke.

Paleis Kneuterdijk, waar koning Willem II heeft gewoond. Nu zit hier de Raad van State (foto: Jan Dirk Gerritsen).

7 Paleisstraat GOTISCHE ZAAL

Tegenover Paleis Noordeinde staat een negentiende-eeuws gebouw: de Gotische Zaal. Het is in opdracht van koning Willem II in neogotische stijl gebouwd. Koning Willem II was namelijk erg onder de indruk van deze bouwstijl, die hij kende uit zijn studietijd in Oxford. De Gotische Zaal was bestemd voor zijn schilderijenverzameling met werken van Rembrandt, Rafaël, Michelangelo, Titiaan en Rubens. Deze werken heeft de familie later moeten verkopen om de schulden van Willem II af te betalen. De zaal wordt nu onder meer gebruikt voor muziekuitvoeringen. Koning Willem II ontwierp ook nog een marmeren zaal, diverse galerijen, twee torens en een poortgebouw in Engelse neogotische stijl. Op de Gotische Zaal na werden deze vanwege de slechte bouwkundige staat al in 1879 afgebroken.

Monument Plein 1813, met zicht op koning Willem I (foto: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

8 Paleisstraat STANDBEELD KONINGIN WILHELMINA

Vlak voor de Gotische Zaal staat een bronzen beeld van koningin Wilhelmina. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was zij de stem en het symbool van Nederland. Via Radio Oranje sprak zij haar landgenoten vanuit Engeland regelmatig toe. Het standbeeld werd in 1968, twintig jaar na haar aftreden, vervaardigd door Charlotte van Pallandt. Zij wordt beschouwd als een van de belangrijkste Nederlandse beeldhouwsters van de twintigste eeuw en gaf les aan prinses Beatrix.

Tip U kunt achter Paleis Noordeinde de paleistuin bezoeken. Om daar te komen loopt u de Molenstraat (zijstraatje van Noordeinde, links van het paleis) in en gaat u de eerste straat weer rechts, waar u de ingang van de paleistuin vindt. De tuin is tegenwoordig een gewoon stadspark. Stadhouder Frederik Hendrik liet deze tuin in 1609 aanleggen. Aan het andere einde van de paleistuin bevinden zich de Koninklijke Stallen. Daar staan de paarden en ruituigen van het Koninklijk Huis, waaronder ook de Gouden Koets, die alleen op Prinsjesdag wordt gebruikt.

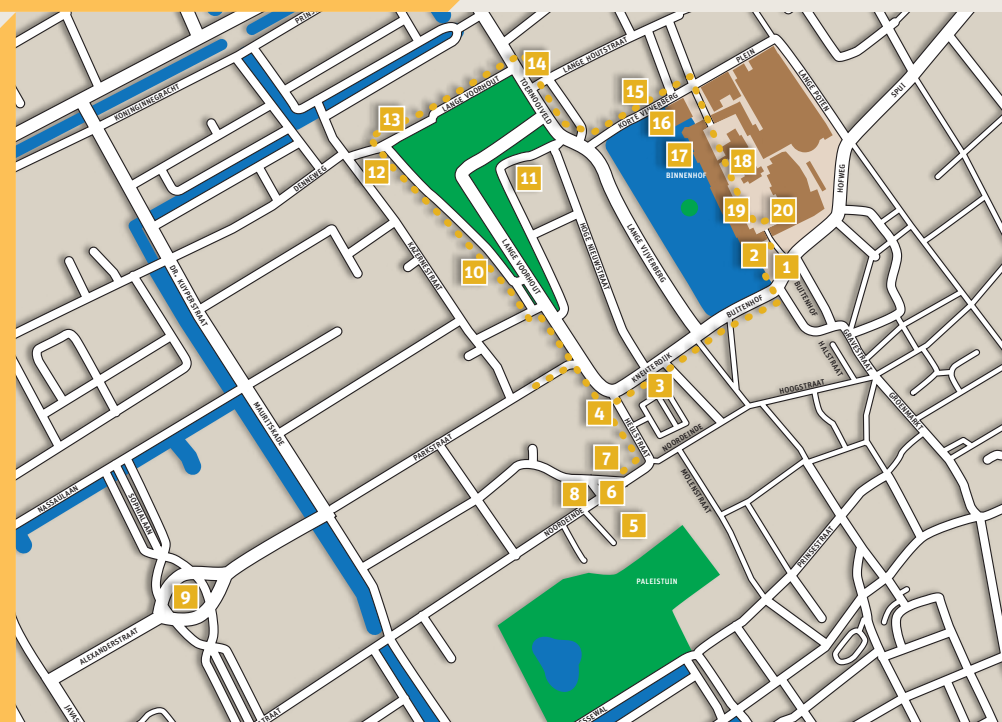
9 Plein 1813 MONUMENT PLEIN 1813

Tussen Paleis Kneuterdijk en de Kloosterkerk ligt de Parkstraat. In het verlengde van deze straat ligt – in de verte – het monument Plein 1813. Het herinnert aan de overwinning op Napoleon en het herstel van de onafhankelijkheid van Nederland. Op het monument staat richting stad koning Willem I, die de eed op de grondwet aflegt. Aan de andere kant staat het driemanschap dat de terugkeer van de Oranjes voorbereidde: Gijsbert Karel van Hogendorp, Frans Adam van der Duyn van Maasdam en Leopold van Limburg Stirum. Aan weerszijden staan vrouwen als personificatie van godsdienst en geschiedenis. Bovenop het monument staat de Nederlandse maagd.

Tip Let u op de route vanaf Noordeinde langs het Lange Voorhout even op de gouden kroontjes die bovenop de lantaarnpalen zitten om de route van de koets aan te geven.

OMSLAG VOORZIJDE

(Leesrichting als binnenwerk)

10

Lange Voorhout 34

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

Dit voormalige stadspaleis werd in 1734–1736 gebouwd in opdracht van een geëmancipeerde zakenvrouw: Adriana Margaretha Huguetaan. Vanaf 1813 heeft het tijdelijk dienst gedaan als paleis voor koning Willem I, omdat paleis Noordeinde werd verbouwd. Van 1819 tot 1982 was de Koninklijke Bibliotheek hier gevestigd. Sinds 1988 is het gebouw in gebruik bij de Hoge Raad der Nederlanden, het hoogste orgaan van de rechterlijke macht in Nederland. De belangrijkste taak van de Hoge Raad is de cassatierecht-spraak op het gebied van het burgerlijk recht, het strafrecht en het belastingrecht. De Hoge Raad onderzoekt niet of de feiten die de lagere rechter heeft vastgesteld juist zijn, maar of het recht op de juiste manier is toegepast.

Op Prinsjesdag rijdt de koning in de Gouden Koets van Paleis Noordeinde via het Lange Voorhout naar de Ridderzaal (foto: Nationale Beeldbank).

11

Lange Voorhout 19

HUIS VAN VAN LIMBURG STIRUM

In 1813 kwam er een einde aan de Franse bezetting van Nederland. Het woonhuis van Leopold van Limburg Stirum functioneerde in die dagen als een soort regeringscentrum. Op 17 november 1813 riep het driemanschap een nieuwe regering uit. Prins Willem Frederik van Oranje-Nassau, de zoon van de in 1795 naar Engeland gevluchte stadhouder Willem V, zou hoofd van die regering moeten worden. Den Haag werd oranje versierd. Op 30 november 1813 zette Willem Frederik in Scheveningen voet op Nederlandse bodem. In het huis van Van Limburg Stirum werd hij welkom geheten. Op 30 maart 1814 werd Willem I in de Nieuwe Kerk te Amsterdam ingehuldigd tot soeverein vorst. Op 16 maart 1815 nam hij de koningstitel aan. Daarmee was Willem I de eerste Oranjekoning van Nederland.

Het Kabinet van de Koning, dat de koning ondersteunt bij de uitoefening van zijn staatsrechtelijke taken (foto: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

12

Lange Voorhout 54–56

HOTEL DES INDES

Dit gebouw is in 1858 opgetrokken als paleis voor baron Van Brienen, een persoonlijk adviseur van koning Willem III. Enige tijd na zijn dood werd het pand verkocht en omgevormd tot luxe hotel met verfijnde élgance. Rond de eeuwwisseling werden op initiatief van de Russische tsaar Nicolaas II (en op uitnodiging van koningin Wilhelmina, die familiebanden met de tsaar had), in Den Haag twee internationale vredesconferenties gehouden. Daarmee werd het hotel pas echt op de kaart gezet, want vele regeringsleiders en diplomaten vonden in het hotel een passende ambiance. In het hotel hebben sindsdien vele beroemdheden geslapen, onder wie Paul Kruger, Winston Churchill, Dwight D. Eisenhower, de Rolling Stones en Prince. Op 23 januari 1931 overleed de beroemde balletdanseres Anna Pavlova in hotel Des Indies.

13

Lange Voorhout 74

PALEIS LANGE VOORHOUT

Het Paleis Lange Voorhout is in 1764 gebouwd door architect Pieter de Swart voor een Friese gedeputeerde. In 1811 bezocht keizer Napoleon Den Haag en bracht een nacht door in het paleis. Bij die gelegenheid verleende de keizer Den Haag de eretitel 'goede stad van het keizerrijk'. Tegen het einde van de negentiende eeuw stond het Paleis Lange Voorhout veelal leeg, totdat het door koningin Emma, vrouw en later weduwe van koning Willem III, werd gebruikt als winterpaleis. Koningin Juliana richtte het gebouw vervolgens in als haar werkpaleis. Paleis Lange Voorhout werd toen zowel vertrek- als eindpunt van de koninklijke stoet op Prinsjesdag. Sinds 2002 is het museum 'Escher in het Paleis' hier gevestigd.

14

Korte Voorhout 3

KONINKLIJKE SCHOUWBURG

De Koninklijke Schouwburg is de enige schouwburg in Nederland met het predicaat 'Koninklijk'. In 1804 opende de schouwburg haar deuren. Oorspronkelijk bestemd als paleis voor de zwager en zuster van stadhouder Willem V, heeft het lange tijd onafgemaakt leeggestaan, totdat het gebouw op initiatief van een groep cultuurminnende, vooraanstaande Haagse burgers tot schouwburg werd omgevormd. Koning Willem I droeg de schouwburg een warm hart toe en koning Willem II was van 1841 tot 1849 zelfs eigenaar van de Koninklijke Schouwburg. In die tijd stond vooral de Franse opera op het programma. Koning Willem III verkocht de schouwburg in 1853 aan de gemeente. Vandaag de dag is de Koninklijke Schouwburg met haar twee prachtige zalen het onderkomen van het Nationaal Toneel.

De Koninklijke Schouwburg aan het Korte Voorhout, eens eigendom van koning Willem II (foto: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

15

Korte Vijverberg 3

KABINET VAN DE KONING

Als u een brief schrijft aan de koning, waar komt hij dan terecht? Hier, op Korte Vijverberg 3. Eén van de taken van het Kabinet van de Koning is namelijk het afhandelen van verzoekschriften van burgers. Het Kabinet van de Koning zorgt in algemene zin voor de ambtelijke ondersteuning van de koning bij de uitoefening van zijn staatsrechtelijke taken en fungeert als schakel tussen koning en ministers. Ook gesprekken met andere hoogwaardigheidsbekleders worden allemaal door het Kabinet van de Koning voorbereid. Dat geldt ook voor de werkbezoeken die de koning aflegt. Het pand was ooit het woonhuis van de negentiende-eeuwse antirevolutionaire politicus Guillaume Groen van Prinsterer. Een gevelsteen herinnert hieraan. In de Tweede Wereldoorlog had NSB-leider Anton Mussert hier een kantoor. Op 7 mei 1945 werd hij in dit gebouw gearresteerd.

16

Korte Vijverberg 8

MAURITSHUIS

Het Mauritshuis is één van de drukst bezochte musea van Den Haag, met onder andere *Het meisje met de parel* en *Gezicht op Delft* van Vermeer en *De anatomische les* van dr. Nicolaes Tulp van Rembrandt. Het pand is van oorsprong een zeventiende-eeuws stadspaleis, gebouwd voor graaf Johan Maurits van Nassau-Siegen, destijds gouverneur van de Hollandse kolonie in Brazilië en familie van de Oranjes. Aan hem heeft het zijn naam te danken. In 1820 kocht de Nederlandse Staat het pand om er het Koninklijk Kabinet van Schilderijen te vestigen, een kostbare verzameling schilderijen geschonken door koning Willem I. Een deel van de verzameling was afkomstig van de Galerij Prins Willem V, die zich op het Buitenhof naast de Gevangenvoort bevond.

17

Binnenhof 19

MINISTERIE VAN ALGEMENE ZAKEN

Het ministerie van Algemene Zaken, het ministerie van de minister-president van Nederland, is met ongeveer 400 medewerkers veruit het kleinste ministerie. Eén van de diensten is de Rijksvoorlichtingsdienst. Het achthoekige torentje op de hoek van het Binnenhofcomplex is wel het meest bekende onderdeel van deze vleugel: het is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw de werkplek van de minister-president. In deze vleugel van het Binnenhof bevindt zich tevens de Trêveszaal, waar sinds 1977 de ministerraad elke vrijdag vergadert. Deze ruimte speelde ook een belangrijke rol in de beginjaren van het koninkrijk: zij diende bijna veertig jaar als vergaderruimte voor de Eerste Kamer. De Trêveszaal, die op de eerste verdieping ligt, is overigens alleen te zien vanaf de overzijde van de Hofvijver.

De Eerste Kamer, met het schilderij van koning Willem II (foto: Bob Karhof).

ProDemos Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos informeert burgers over de democratische rechtsstaat en stimuleert hen om hierin een actieve rol te spelen. Om zoveel mogelijk mensen bij de politiek te betrekken, werkt ProDemos op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau.

Luitgave
ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat
Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
(070) 757 02 00
info@prodemos.nl
www.prodemos.nl

Samenstelling
Renée de Krom en Pierre Olivier

Vormgeving
Puntspatie [bno], Amsterdam

Druk
Boris BV

18

Binnenhof

RIDDERZAAL

Denk je aan de troonrede, dan denk je aan de Ridderzaal. De Hollandse graaf Willem II heeft in het midden van de dertiende eeuw de opdracht gegeven tot de bouw van deze zaal. Door zijn vroegtijdige dood was het aan zijn zoon graaf Floris V om de zaal rond 1290 af te bouwen. Sinds 1904 is dit de plek waar jaarlijks op Prinsjesdag door het staatshoofd de troonrede wordt voorgelezen ten overstaan van de leden der Staten-Generaal en in het bijzin van het kabinet, leden van het Koninklijk Huis en vele andere hoogwaardigheidsbekleders. Op Prinsjesdag komt de koning in de Gouden Koets naar de Ridderzaal. Vóór 1904 vond het voorlezen van de troonrede overigens elders plaats: in de 'oude' Tweede Kamer, destijds Troonzaal genoemd. En verder terug in de tijd: toen België nog deel uitmaakte van het Koninkrijk der Nederlanden werd de troonrede beurtelings in Den Haag en Brussel voorgelezen. Tot de grondwetsherziening van 1848 was de inhoud van de

troonrede officieel een zaak van de koning, na 1848 bepaalden de ministers wat de koning(in) zou zeggen.

Tip In de kelder van de Ridderzaal (ingang rechterzijde) is de tentoonstelling *De Route van de Gouden Koets te zien, met onder meer een tijdbalk over de geschiedenis van het Binnenhof. Ook staat er een model van ruim 20 meter lang van de koninklijke stoet van Prinsjesdag. De kelder is elke dag geopend van 10 tot ongeveer 17 uur. Voor de zekerheid even bellen is raadzaam (070-7570280). De tentoonstelling is een samenwerking van ProDemos en het Haags Historisch Museum.*

Luchtfoto van het Binnenhof, met in het midden de Ridderzaal (foto: Siebe Swart).

19

Binnenhof 22

EERSTE KAMER

De Eerste Kamer komt sinds 1849 bijeen in de voormalige vergaderzaal van de Staten van Holland. We hebben de Eerste Kamer eigenlijk te danken aan onze zuiderburen. Toen in 1815 het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden ontstond, eisten de Belgen een vaste plaats voor hun adel in het Nederlandse parlement. Volgens de grondwet benoemde de koning de leden van de Eerste Kamer. De grondwetswijziging in 1848 betekende een forse beperking van de politieke macht van de koning: de leden werden voortaan gekozen door de Provinciale Staten, en de koning mocht niet meer bij de vergaderingen aanwezig zijn. Om toch zijn aanwezigheid te doen gevoelen, schonk de koning een levensgroot schilderij van zichzelf aan de Kamer. Dat schilderij hangt er tot op de dag van vandaag.

20

Binnenhof 1

RAAD VAN STATE

De westvleugel van het Binnenhof, recht tegenover de Ridderzaal, werd in de eerste helft van de zeventiende eeuw gebouwd als uitbreiding van het stadhouderlijk kwartier. Sinds 1815 vergadert hier de Raad van State, het hoogste adviesorgaan van de regering en hoogste bestuursrechter. In het begin stond de Raad nog geheel ten dienste van de vorst. Niet alleen zat de koning de vergaderingen voor, ook benoemde hij persoonlijk de leden en kon hij de raad om advies vragen zonder medeweten van ministers of parlement. Met de grondwetswijziging van 1848 verloor de koning zijn feitelijke macht in de Raad van State. De koning bleef weliswaar formeel voorzitter, maar het dagelijkse voorzitterschap ligt nu in handen van de vicepresident van de raad. Het hoofdkantoor van de Raad bevindt zich overigens in Paleis Kneuterdijk.

OMSLAG ACHTERZIJDE

(Leesrichting als binnenwerk)

Probeer ook eens een van de volgende wandelingen:

TERUG NAAR DE REPUBLIEK

Een wandeling door de geschiedenis van de Zeven Verenigde Nederlanden (1588–1795)

HET HAAGSE GRONDWETPAD

Een wandeling door de geschiedenis van de Grondwet in het centrum van Den Haag

DEN HAAG HIER EN NU

Een wandeling langs politieke instellingen in de Hofstad

Verkoopprijs € 1,00

ISBN 978 90 6473 4915

